

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1108
İmam Nevevî ve Fikhi Tercihleri
Dr. İmran Hüseyin ÇELİK

Yayın Koordinatörü
Murat AYDEMİR

Editör
Prof. Dr. Ülfet GÖRGÜLÜ

Tashih
Ayşe ADAN

Kapak Tasarım
Sevgi EĞRİBAŞ

İç Tasarım
Erkan USLU

ISBN: 978-625-428-147-1

1. Baskı, Aralık 2022, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 14.07.2022
tarih ve 170 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Bu eserin ilmi / edebî redaksyonu İLKSAY Kurulu
marifetiyle yapılmıştır.

Yayıncı Sertifika No: 48058

Ostim OSB Mh. 1256 Cd. No:11
Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)
Faks: 0312 354 91 32
e-posta: bilgi@tdv.com.tr

İMAM NEVEVÎ VE FIKHİ TERCİHLERİ

Dr. İmran Hüseyn ÇELİK

ÖZGEÇMİŞ

Dr. İmran Hüseyin Çelik,

1984 yılında Mardin-Dargeçit'te doğdu. İlk ve orta ve öğrenimini Dargeçit'te tamamladı. Siirt-Tillo Kur'an Kursunda Arapça ve İslami ilimler tahsil etti. 2007 yılında Diyarbakır-Silvan'da imam-hatip olarak göreve başladı. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu (2008). Konya Selçuk Eğitim Merkezi İhtisas Kursunu okudu (2009-2011). Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesine araştırma görevlisi olarak atandı (2011). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında yüksek lisansını (2011); aynı enstitüde "İslam Hukuk Tarihinde İmam Nevevî ve Fıkhi Tercihleri" adlı çalışmasıyla doktorasını tamamladı. İslam Araştırmaları Merkezinde (İSAM) bursiyer araştırmacı olarak bulundu (2015-2020). 2018'de bir yıl süreyle Ürdün Üniversitesi Fıkıh ve Usulüddin Fakültesinde misafir araştırmacı olarak yer aldı. Arapça ve İngilizce bilmektedir. Halen Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalında Dr. Öğr. Üyesi olarak görevini sürdüren yazar evli ve iki çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	IX
ÖN SÖZ	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İMAM NEVEVÎ'NİN HAYATI, İLMÎ ŞAHSİYETİ VE İSLÂM HUKUKUNDAKİ YERİ

1.1. İMAM NEVEVÎ'NİN HAYATI	15
1.1.1. İmam Nevevî'nin Yaşadığı Asra Genel Bir Bakış	15
1.1.1.1. Siyasi Durum	15
1.1.1.2. İçtimai Durum	16
1.1.1.3. İlmî Durum	18
1.1.2. İmam Nevevî'nin Hayatı	19
1.1.2.1. Doğumu, İsmi, Künyesi ve Lakabı	19
1.1.2.2. Çocukluğu	20
1.1.2.3. Talebelik Yılları	21
1.1.2.4. İrşad Faaliyetleri	24
1.1.2.5. Hayatından Bazı Kesitler	27
1.1.2.6. Vefatı ve Hakkında Yazılan Mersiyeler	28
1.1.2.7. Ulemânın Hakkındaki Görüşleri	30
1.2. İMAM NEVEVÎ'NİN İLMÎ ŞAHSİYETİ	34
1.2.1. Hocaları	36
1.2.2. Talebeleri	37
1.2.3. Eserleri	41
1.2.3.1. Fıkıh ile İlgili Eserleri	42
1.2.3.1.1. Minhâcü't-Tâlibîn	43
1.2.3.1.2. Ravzatü't-Tâlibîn ve 'Umdetü'l-Müftîn	45
1.2.3.1.3. el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb	49
1.2.3.1.4. Fıkıh ile İlgili Diğer Eserler	52

1.2.3.2. Hadis ile İlgili Eserleri	59
1.2.3.3. Âdâb ve İrşat ile İlgili Eserleri.....	63
1.2.3.4. Dil ve Biyografi Alanındaki Eserleri.....	65
1.2.3.5. Diğer Eserleri.....	66
1.3. İMAM NEVEVÎ'NİN İSLÂM HUKUKUNDAKİ YERİ	68
1.3.1. Nevevî Öncesi Şâfiî Mezhebinin Genel Durumu.....	69
1.3.1.1. Mezhebin Kuruluşu ve Teşekkül Süreci	69
1.3.1.2. Mezhebin Yayılması ile Irak ve Horasan Çevreleri.....	71
1.3.1.3. Nevevî'ye Kadar Şâfiî Literatürü.....	74
1.3.2. Nevevî'nin Şâfiî Mezhebindeki Yeri	75
1.3.2.1. Nevevî'nin İctihad Mertebeleri Arasındaki Yeri	76
1.3.2.2. Nevevî'nin Mezhepteki Rolüne İlişkin Kullanılan Vasıflar....	77
1.3.2.2.1. Şeyhu'l-Mezheb	78
1.3.2.2.2. Muharrirü'l-Mezheb.....	79
1.3.2.3. Nevevî'nin Şâfiî Mezhebindeki Tecdid ve Tenkîh Faaliyeti... 81	

İKİNCİ BÖLÜM

İMAM NEVEVÎ'NİN FİKHİ TERCİHLERİ

2.1. NEVEVÎ'NİN TERCİHLERİNDE KULLANDIĞI İSTİLAHLAR.....	87
2.1.1. Mezhep Görüşünü İfade Eden İstilahlar	88
2.1.2. Vecih/Tarîk/Nas İstilahları.....	89
2.1.2.1. Vecih /Vecan /Vücûh İstilahları	89
2.1.2.2. Tarîk ve Nas İstilahları.....	90
2.1.3. Tercih ile İlgili İstilahlar	91
2.1.4. Zayıflık (Taz'îf) ve İhtilâf İfade Eden İstilahlar	95
2.1.5. Mezhepteki Önemli Şahsiyetler ile İlgili İstilahlar.....	95
2.2. NEVEVÎ'NİN FARKLI GÖRÜŞLER ARASI TERCİHTE	
TAKİP ETTİĞİ YÖNTEM.....	97
2.2.1. Şâfiî'nin Kavilleri Arasındaki Tercih Yöntemi.....	97
2.2.1.1. Teâruz Eden İki Cedîd ve İki Kadîm Görüş	
Arasında Tercih	97
2.2.1.2. Teâruz Eden Kadîm ve Cedîd İki Görüş Arasında Tercih.. 98	
2.2.1.3. Şâfiî'nin Kavilleri Arasındaki Tercihde İzlediği Genel Kaide .. 100	
2.2.2. Vecihler ve Tarîkler Arasındaki Tercih Yöntemi.....	102
2.2.3. Tercih ve Tahrîc Ehli Olmayanlar İçin Tercih Yöntemi.....	102
2.2.3.1. Çoğunluğun, Âlimin ve Verâ Ehlinin Tashihi.....	103
2.2.3.2. Mezhep İmamlarının Çoğunun Görüşüne	
Uygun Olan Görüş	104
2.2.3.3. Yerinde ve İlgili Konuda Beyan Edilen Görüş	104

2.3. NEVEVÎ TERCİHLERİNİN BELİRGİN ÖZELLİKLERİ.....	105
2.3.1. Tashih ve Tercihlerde Delile Dayanması.....	105
2.3.2. Tercihlerinde Hadisçilik Vasfının Ağır Basması	108
2.3.3. İhtiyatla Amel Etmesi	110
2.3.4. Nasların ve Lafızların anlaşılmasında Dil Bilgisi Kurallarına Özen Göstermesi.....	113
2.3.5. Mezhebin Usulüne ve Mutemet Görüşüne Tâbi Olması.....	115
2.4. NEVEVÎ'NİN TERCİHLERİ İLE İLGİLİ İHTİLÂF VE İTİRAZLAR ...	117
2.4.1. Nevevî'nin Tercihlerinde İhtilâf.....	117
2.4.2. Nevevî'nin Tercihlerine Yönelik İtirazlar	119
2.4.2.1. Cemâleddin el-İsnevî'nin İtiraz ve Tenkitleri	120
2.4.2.2. İsnevî Dışındaki Âlimlerin İtiraz ve Tenkitleri	122
2.4.2.3. İsnevî ve Diğer Âlimlerin İtiraz ve Tenkitlerine Cevaplar...	123
2.5. NEVEVÎ'NİN TERCİHLERİNİN ŞÂFİÎ MEZHEBİNDEKİ ETKİSİ .	129
2.5.1. Şâfiî Mensuplarının Nevevî'nin Fıkhî Eserlerine İtimadı	129
2.5.2. Şâfiî Mensuplarının Nevevî Öncesi Eserlere İtimat Etmemelerinin Sebepleri	130
2.5.3. Nevevî'nin Râfiî'ye Takdim Edilmesinin Sebepleri.....	132
2.5.4. Nevevî'nin Tercihlerinin Şâfiî Mezhebindeki Yeri ve Hükümü ...	134
2.5.5. Nevevî'nin Farklı Görüşleri Arasındaki Tercihlerde Takip Edilen Yöntem.....	138
2.5.5.1. Farklı Eserlerindeki Tercihler Arasında İhtilâf	138
2.5.5.2. Fetva ve Kitapları Arasında İhtilâf	140
2.6. NEVEVÎ'NİN ŞÂFİÎ MEZHEBİNE MUHALİF TERCİHLERİ	141
2.6.1. Nevevî'nin Mezhebin Esas Görüşüne Aykırı Tercihleri	141
2.6.2. Nevevî'nin Zayıf Gördüğü Fakat Muteahhirin Şâfiîlerin İtimad Ettiği Görüşler	149

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İMAM NEVEVÎ'NİN FIKHİ GÖRÜŞ VE TERCİHLERİNDE YARARLANDIĞI KAYNAKLAR USUL VE İSTİDLÂL ANLAYIŞI

3.1. NEVEVÎ'NİN YARARLANDIĞI FIKHİ KAYNAKLAR VE BUNLARDAN İSTİFADE YÖNTEMİ.....	157
3.1.1. Şâfiî Mezhebi Eserleri.....	157
3.1.1.1 İmam Şâfiî'nin Eserleri	157
3.1.1.2 Şâfiî Ashabına Ait Eserler.....	158
3.1.2. Şâfiî Mezhebi Dışındaki Kaynaklar.....	159
3.1.3. Nevevî'nin Kaynaklardan Yararlanmada Takip Ettiği Yöntem...	160

3.2. NEVEVÎ'NİN YARARLANDIĞI USULİ DELİLLER VE İSTİDLÂL YÖNTEMİ.....	162
3.2.1. Kur'ân-ı Kerîm.....	163
3.2.2. Sünnet.....	168
3.2.2.1. Mürsel Hadisle İstidlâl.....	175
3.2.2.2. Zayıf Hadislerle Amel.....	180
3.2.2.3. Zannî Bilgi ile Amel.....	181
3.2.2.4. Haber-i Vâhid ile İstidlâl.....	181
3.2.2.5. Hadis Naslarını Anlama ve Yorumlamada Takip Ettiği İlkeler.....	183
3.2.3. İcmâ.....	192
3.2.3.1. İcmâ İçin Kullanılan İfadeler.....	193
3.2.3.2. İcmâ ile İlgili Gözetilen Bazı Hususlar.....	196
3.2.4. Kıyas.....	200
3.2.5. İhtilâflı Delillerle İstidlâl.....	205
3.2.5.1. Sahâbe Kavli.....	205
3.2.5.2. İstishâb.....	207
3.2.5.3. İstihsan.....	209
3.2.5.4. Örf.....	212
3.2.5.5. Maslahat.....	213
3.2.5.6. Sedd-i Zerâi'.....	215
3.2.5.7. Şer'ü Men Kablenâ.....	217
SONUÇ.....	221
KAYNAKÇA.....	229

ÖN SÖZ

■

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla,

Bizi yoktan var edip sayısız nimetler bahşeden yüce Allah'a hamd ve senâlar olsun. Âlemlere rahmet olarak gönderilen kutlu elçisi Muhammed'e (s.a.s.), onun Ehl-i beyt'ine ve bütün ashabına salât ve selâm olsun.

İslâm dininin amelî yönü ile ilgilenen fıkıh ilmi, asırlar boyu belli doktrinler ve ekoller hâlinde intikal etmiştir. Mezhep adı verilen bu doktrinler sayı bakımından çok olsa da bunlardan sadece dördü günümüze ulaşabilmiştir. Bu mezheplerin tamamı kaynağını Kur'an, sünnet, icmâ ve sahâbe ile sonraki dönem ulemânın sahih ictihadlarından almaktadır.

Mezheplerin kuruluşundan gelişimine, sistematik bir bütünlüğe kavuşmasından yayılmasına dek bütün dönemlerde birçok fıkıh âliminin önemli çaba ve gayretleri olmuştur. Bu çaba ve gayretlerin ürünü olarak fıkıh ilmi, mümkün merteye güncellenerek dinamik bir yapıya kavuşmuş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Fıkıhın daha iyi anlaşılması, kapalı yanlarının açıklığa kavuşturulması ve zamanla yeni ictihad ihtiyacının karşılanması yine bu çabalar sayesinde mümkün olmaktadır.

Fıkhi mezheplerin gelişim ve olgunlaşmasında önemli rol oynayan belli başlı fıkhi şahsiyetlerin tanınması, fıkıh alanında yapmış oldukları telif, tasnif, tercih ve tecdid gibi çalışmaların analiz edilmesi ve bu çalışmaların sonraki dönemlere etkisinin bilinmesi, İslâm fikhını hayata geçirmenin ve fıkıh mirasına sahip çıkmanın bir gereğidir.

Günümüze kadar yaşayan dört büyük fıkhi mezhepten biri olan Şâfiî mezhebi, Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî (ö. 204/820) tarafından kurulmuş; başta onun yakın talebeleri olmak üzere, sonraki dönemlerde birçok isim mezhebin kurumsal bir yapıya kavuşmasına ve sistematik hâle gelmesine önemli katkılar sunmuştur. Şâfiî mezhebine büyük katkılar sağlayan isimlerden biri de şüphesiz İmam Nevevî'dir. Nevevî, Şâfiî mezhebine

mensup olmakla beraber onun fıkıh alanında yaptığı çalışmaları ve fıkıh mukayeseli olarak ele aldığı eserleri diğer mezhepleri de yakından ilgilendirmektedir. Bu bakımdan sadece Şâfiî mezhebi için değil, diğer fıkıh mezhepleri için de önemli bir isim olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca başta hadis olmak üzere fıkıh dışındaki diğer alanlarda da ihtisas sahibi olup bu alanlarda mühim eserler telif etmiş olması onu daha da önemli kılmaktadır.

Nevevî gibi büyük bir şahsiyetin tanınmasına katkı sunmak ve fıkıh alanında yaptığı faaliyetleri inceleyip değerlendirmek amacıyla böyle bir çalışmaya karar verildi. Özellikle yapmış olduğu tercihlerle ön plana çıkması sebebiyle çalışmanın ismi “İslâm Hukuk Tarihinde İmâm Nevevî ve Fıkıhî Tercihleri” olarak belirlendi. Başlıkta kullanılan tercih kavramıyla genel olarak Nevevî'nin birkaç görüş arasından seçtiği görüşler anlaşıl-makla beraber onun fıkıha dair yer verdiği tüm görüş ve değerlendirmeleri kapsadığını ifade etmek gerekmektedir.

Aynı isimle hazırlanan doktora tezinin gözden geçirilmesiyle oluşturulan bu çalışma bir giriş ve sonuç ile üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun amacı ve önemi, kapsamı ve sınırlandırılması, konunun incelenmesinde takip edilen yöntem ve kaynakların değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Birinci bölüm, İmam Nevevî'nin hayatı ve ilmî şahsiyetini konu edinmektedir. Nevevî'nin yaşadığı asrın genel durumu hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra onun hayatına ana hatlarıyla temas edilmektedir. Ardından hocaları, talebeleri, eserleri ve İslâm hukukundaki yeri ince-lenerek ilmî şahsiyeti ele alınmaktadır. İkinci bölümde Nevevî'nin fıkıhî tercihleri çok yönlü olarak irdelenmiştir. Nevevî'nin eserlerinde yer alan mezhebe dair belli başlı istilahlar, fıkıhî tercihlerde takip ettiği yöntemler, tercihlerinde öne çıkan bazı hususlar, tercihleri ile ilgili ihtilâf ve itirazlar ile tercihlerinin Şâfiî mezhebindeki etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölüm Nevevî'nin görüş ve tercihlerinde yararlandığı kaynaklar-dan oluşmaktadır. Bu kaynaklar hem fıkıhî birikimini tevarüs ettiği Şâfiî mezhebinin füru'â dair temel kaynakları, hem de Kur'an, sünnet, icmâ ve kıyas gibi usule dair kaynaklardan oluşmaktadır. Nevevî'nin fıkıhî görüş-lerinde usulî kaynaklara nasıl bir yaklaşım sergilediği, bu kaynaklardan nasıl istidlâlde bulunduğu örneklerle açıklanmaktadır. Sonuç bölümünde ise elde edilen bulgulara yer verilerek çalışma tamamlanmaktadır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında birçok şahıs ve kurumun önemli destekleri olmuştur. Öncelikle, konunun belirlenmesinde ve çalışmanın

her aşamasında kıymetli destek ve katkılarda bulunan, pek çok konuda olduğu gibi ilmî çalışmalarında da örnek şahsiyeti ile bana rehberlik eden Prof. Dr. Metin YİĞİT hocama her daim gösterdiği yakın ilgiden dolayı teşekkürlerimi arz ediyorum. Çalışmayı okuyarak kıymetli tashih ve tenkitlerde bulunan değerli meslektaşlarım Doç. Dr. İhsan AKAY, Doç. Dr. Yusuf EŞİT ve Dr. Rifat ABLAY'a da teşekkür ederim. Araştırmacı Yetiştirme Projesi (AYP) kapsamında çalışmayı onaylayıp maddi manevi her türlü desteği sunan İslâm Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM) önemli katkıları oldu. Bu vesileyle başta İSAM başkanı Prof. Dr. Raşit KÜÇÜK ve başkan yardımcısı Doç. Dr. Tuncay BAŞOĞLU olmak üzere emeği geçen tüm hocalarımın ve AYP proje sorumlusu İbrahim KÖSE'nin katkılarını da şükranla anıyorum. Çalışma sürecinde maddi destek sağlayan Dicle Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi (DÜBAP) koordinatörlüğü yetkililerine de teşekkür ediyorum. Son olarak, manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen muhterem anneme, babama ve değerli eşime teşekkür etmek benim için büyük mutluluk vesilesidir.

Yüce Allah'tan bu çalışmayı rızasına uygun, ihlâslı ve makbul kılmasını diler, her daim hayırlı çalışmalara bizi muvaffak eylemesini niyaz ederim. Sa'y ve gayret bizden tevfik ve başarı Allah'tandır.

20.08.2020

Dr. İmran Hüseyin ÇELİK